

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

JEAN MONNET EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Συστήματα Αγροτικής Γνώσης στην Ελληνική Γεωργία: δεδομένα και αναγκαιότητες

Περικλής Ν. Τζοβλάς

Δεκέμβριος 2014

Copyright 2014

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Κλεομένους 22Α, 106 75 Αθήνα
Τηλ. 210 72 20 508 Fax: 210 3617711
Email: jmcenter-athens@pspa.uoa.gr, www.jmc.pspa.uoa.gr

All rights reserved

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές ή άλλες θέσεις. Καταβάλλει, μάλιστα, προσπάθεια να παρουσιάζονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται σε όλες τις εκδόσεις του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους ίδιους τους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Κέντρου, του Διοικητικού Συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή	5
2. Πόσο «γεωργική» (πρέπει να) είναι η γεωργική εκπαίδευση?	6
3. Γεωργικές Εφαρμογές και Εκπαίδευση στην Ελλάδα: μια (πολύ) σύντομη αναδρομή και αποτίμηση	6
4. Κρατική ή ιδιωτική γεωργική εκπαίδευση?	9
5. Εμπειρικές προσεγγίσεις της επαγγελματικής κατάρτισης στον ελληνικό αγροτικό χώρο	11
6. Αξιοποίηση των Πιστοποιημένων Δομών Επαγγελματικής κατάρτισης: Training Vouchers για τους Έλληνες αγρότες?	13
7. Συμπεράσματα και προτάσεις	14
Βιβλιογραφικές Αναφορές στο κείμενο	16

Συστήματα Αγροτικής Γνώσης στην Ελληνική

Γεωργία: δεδομένα και αναγκαιότητες

Περικλής Ν. Τζοβλάς¹

1. Εισαγωγή

Το νέο θεσμικό πλαίσιο της ΚΑΠ και το νέο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 εισάγει ένα εκτεταμένο σύστημα γεωργικής συμβουλευτικής και εκπαίδευσης για την υποστήριξη των αγροτών. Παράλληλα, ένα μεγάλο δίκτυο των λεγόμενων γεωργικών εφαρμογών, αλλά και ένα σημαντικό δίκτυο δομών αρχικής και συνεχιζόμενης γεωργικής εκπαίδευσης, είναι ενεργά εδώ και πολλά χρόνια στην Ελλάδα.

Σκοπός αυτής της σύντομης διερεύνησης είναι να περιγραφεί η υπάρχουσα κατάσταση στον χώρο της γεωργικής εκπαίδευσης κυρίως - αλλά και των γεωργικών εφαρμογών γενικότερα - και να επιχειρηθεί μια αξιολόγηση των προσφερόμενων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και συμβουλευτικών υπηρεσιών, με στόχο να διερευνηθεί το κατά πόσο αυτά ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της νέας ΚΑΠ, των σύγχρονων εκπαιδευτικών αναγκών των αγροτών και της προώθησης της καινοτομίας στον αγροτικό χώρο, ενώ επιχειρείται η διαμόρφωση προτάσεων για την βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος γεωργικής εκπαίδευσης.

---

¹ Πτυχίο Γεωπονίας (κατεύθ. Αγρ. Οικονομίας), Τμήμα Γεωπονίας, Α.Π.Θ. (1992) // **M.Sc. in Agricultural Economics**, Department of Agricultural and Food Economics, University of Reading, UK (1998) // **M.Ed. στην Εκπαίδευση Ενηλίκων**, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (2014)

2. Πόσο «γεωργική» (πρέπει να) είναι η γεωργική εκπαίδευση?

Οι **Mulder & Pachau (2011)**, διερευνούν το ποσοστό του αμιγώς γεωργικού στοιχείου εντός των προγραμμάτων γεωργικής εκπαίδευσης και ισχυρίζονται ότι στις Δυτικές χώρες, το στοιχείο αυτό τείνει να γίνεται συνεχώς μικρότερο. Ερμηνεύουν το φαινόμενο αυτό μέσω της διαπίστωσης ότι ο αμιγώς πρωτογενής τομέας είναι πλέον αξεδιάλυτα συνυφασμένος με τους τομείς των γεωργικών εισροών, της μεταποίησης, των υπηρεσιών και του χρηματοπιστωτικού τομέα, αλλά και θεμάτων όπως: ασφάλιση, συστήματα ποιότητας, συσκευασία, logistics, κρατικές ρυθμίσεις κλπ.

Ισχυρίζονται λοιπόν ότι, η γεωργική εκπαίδευση βρίσκεται στην τροχιά της γενίκευσης μάλλον παρά της εξειδίκευσης και ότι αυτό αποτελεί μια μετατόπιση που συμβαίνει ήδη εδώ και αρκετά χρόνια. Αναφέρουν για παράδειγμα, ότι λιγότεροι από τους μισούς σπουδαστές της αγροτικής εκπαίδευσης στην Ολλανδία, εμπλέκεται σε προγράμματα αμιγώς πρωτογενούς παραγωγής, καθώς η πλειοψηφία τους εστιάζει σε θέματα όπως management, marketing, συμπεριφορά καταναλωτή, διεθνής ανάπτυξη, τρόφιμα και διατροφή, βιοτεχνολογία, αρχιτεκτονική τοπίου, περιβαλλοντικές επιστήμες κλπ.

Αν και οι διαπιστώσεις αυτές αναφέρονται περισσότερο στην ανώτατη γεωργικής εκπαίδευση στην Ευρώπη, στην Ελλάδα δεν φαίνεται να έχει ανοίξει καν μια τέτοια συζήτηση ούτε για τις ανώτατες, ούτε για καμία άλλη βαθμίδα της γεωργικής εκπαίδευσης. Αντιθέτως, στο επίπεδο της εκπαίδευσης των γεωργών, φαίνεται πως τα συστήματα γεωργικής γνώσης στην Ελλάδα, περνούν μια περίοδο στασιμότητας και επανακαθορισμού, αναζητώντας νέο περιεχόμενο και στόχους.

Η γενική διαπίστωση από τις εμπειρικές μελέτες είναι πως η προτίμηση των γεωργών στην Ελλάδα στρέφεται μάλλον προς πολύ συγκεκριμένες και εξειδικευμένες γνώσεις, παρά προς γενικότερου τύπου γνώσεις. Ας τα δούμε όμως πιο αναλυτικά.

3. Γεωργικές Εφαρμογές και Εκπαίδευση στην Ελλάδα: μια (πολύ) σύντομη αναδρομή και αποτίμηση

Οι **Brinia & Papavasileiou (2014)** αναφέρουν την εκτίμηση ότι μόνο το 4,5% των Ελλήνων αγροτών έχει παρακολουθήσει τουλάχιστον ένα πρόγραμμα κατάρτισης με

αγροτικό περιεχόμενο. Το φαινόμενο αυτό ερμηνεύεται από την έλλειψη επαρκούς διάχυσης της πληροφορίας στον αγροτικό πληθυσμό, την έλλειψη κινήτρων για εκπαίδευση και αλλαγή των καθιερωμένων πρακτικών, δυσκολίες στην πρόσβαση στα εκπαιδευτικά προγράμματα, σεμινάρια με ανεπαρκές ή άσχετο εκπαιδευτικό περιεχόμενο κλπ. Επί πλέον, θεωρείται ότι θα πρέπει να γίνεται πολύ πιο προσεκτική ανάλυση των εκπαιδευτικών αναγκών ώστε οι αγρότες να ενθαρρύνονται και να παρακινούνται να συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης που θα έχουν ως στόχο να καλύψουν πραγματικά κενά στις γνώσεις και δεξιότητές τους. Η αποτελεσματική ανάλυση εκπαιδευτικών αναγκών αποτελεί πολύ σημαντικό θέμα στην Ελλάδα για τον καθορισμό του ιδανικού προφίλ γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων κλπ του επιτυχημένου αγρότη της νέας εποχής.

Οι **Charatsari et al (2011)**, αλλά και οι **Brinia & Papavasleiou (2014)** κάνουν σύντομες ανασκοπήσεις του συστήματος γεωργικής εκπαίδευσης και γεωργικών εφαρμογών στην Ελλάδα. Αναφέρουν ότι ο κύριος πάροχος γεωργικών εφαρμογών στην Ελλάδα ήταν για χρόνια αποκλειστικά ο κρατικός τομέας. Η Υπηρεσία Γεωργικών Εφαρμογών του Υπουργείου Γεωργίας που ιδρύθηκε το 1951 συνέβαλλε σημαντικά τις επόμενες δύο δεκαετίες στην διάχυση της αγροτικής γνώσης και της καινοτομίας και - εντέλει - στην διαδικασία εκμοντερνισμού της ελληνικής γεωργίας.

Παρ' όλα αυτά, από το 1981 και μετά η Υπηρεσία Γεωργικών Εφαρμογών απέκτησε έναν τελείως γραφειοκρατικό ρόλο, που - σύμφωνα με τον **Koutsouris (1999)** - έχει οδηγήσει στην πλήρη απουσία της από το πεδίο της αγροτικής ανάπτυξης. Παράλληλα, και οι αγρότες έχασαν το ενδιαφέρον τους για την καινοτομία, καθώς αρκούσαν απλώς στην είσπραξη των επιδοτήσεων. Η εκπαίδευσή τους κατάντησε μία υποχρέωση, ένα προαπαιτούμενο για την είσπραξη επιδοτήσεων από την ΚΑΠ και χωρίς κανένα άλλο όφελος.

Οι **Charatsari et al (2011)** αναφέρουν ότι η τυπική γεωργική εκπαίδευση στην Ελλάδα παρέχεται από Επαγγελματικά Λύκεια, ΙΕΚ, ΤΕΙ και Πανεπιστήμια, ενώ η επίσημη κρατική υπηρεσία άτυπης γεωργικής εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι ο ΟΓΕΕΚΑ ΔΗΜΗΤΡΑ, που εποπτεύεται από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και διαθέτει 71 Κέντρα Γεωργικής Εκπαίδευσης (ΚΕΓΕ) σε όλη την χώρα που προσφέρουν προγράμματα γεωργικής κατάρτισης διάρκειας 150 ωρών (ενός μηνός). Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται κυρίως στους αγρότες εκείνους που είναι οι δικαιούχοι των

επιδοτήσεων της ΕΕ για προγράμματα Σχεδίων Βελτίωσης και Εγκατάστασης Νέων Γεωργών (Κανονισμοί 797/85 και 2328/91).

Την περίοδο 2005-2008, 17.500 αγρότες συμμετείχαν σε 817 προγράμματα που παρείχε το ΔΗΜΗΤΡΑ.

Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί δεν κατάφεραν ποτέ να παίξουν έναν καθοριστικό ρόλο στην γεωργική εκπαίδευση. Ελάχιστοι από τους 6.350 συνεταιρισμούς και τις 114 Ενώσεις οργανώνουν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για τα μέλη τους και αυτά μόνο στον τομέα των βιολογικών καλλιεργειών. Οι υπόλοιποι, παρ' όλο που έχουν παρουσία σχεδόν σε κάθε χωριό, παραμένουν ανενεργοί.

Όλο το παραπάνω σύστημα γεωργικής εκπαίδευσης και διάχυσης της γνώσης απέσπασε πολλές αρνητικές κριτικές για την ποιότητά του, ενώ έχει χαρακτηριστεί μη ικανοποιητικό όσον αφορά στην σύνθεση των συμμετεχόντων, στην διάρκεια της κατάρτισης, στο περιεχόμενο των σπουδών και στις εκπαιδευτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται. Έχει επίσης χαρακτηριστεί αναποτελεσματικό στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων αναγκών και προβλημάτων των αγροτών στον αγρό και στην παρακολούθηση των τρεχουσών αλλαγών, των ευκαιριών και των απειλών σε κάθε κλάδο (**Charatsari et al., 2011**).

Τέλος, μια άλλη σημαντική κριτική στο σύστημα των ΚΕΓΕ, αφορά στην έλλειψη αξιοποίησης σύγχρονων συμμετοχικών μεθόδων εκπαίδευσης ενηλίκων που θα αύξαναν την αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Πράγματι οι περισσότερες αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων όπως η σημασία της απεύθυνσης στις πραγματικές εκπαιδευτικές ανάγκες των ενηλίκων, η ανάγκη ενεργού συμμετοχής τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, ο τρόπος με τον οποίο οι ενήλικες καταρτιζόμενοι μετασχηματίζουν τις προηγούμενες εμπειρίες τους σε νέες γνώσεις και δεξιότητες, τα εμπόδια που πρέπει οι ενήλικες να ξεπεράσουν για να κατακτήσουν την γνώση, πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν και στην γεωργική εκπαίδευση, καθώς και αυτή αποτελεί βεβαίως τμήμα του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων (**Brinia & Papavasileiou (2014)**)

Στα παραπάνω πλαίσια και σύμφωνα και με τους **Rigou & Koutsouris (2011)**, το σύστημα εκπαίδευσης και συμβουλευτικής στην αγροτική Ελλάδα δεν συνέβαλλε με αποτελεσματικότητα στην διάχυση της καινοτομίας, δεν συνέβαλλε στην μεταφορά γνώση, με την έννοια ότι δεν κατάφερε να κάνει τους αγρότες ικανούς να καταλαβαίνουν και να λύνουν προβλήματα και να αλλάζουν τις στάσεις τους, τις ιδέες και τις πρακτικές τους,

κυρίως εξαιτίας του πολύ γενικού περιεχομένου του, το οποίο στις περισσότερες περιπτώσεις- δεν ανταποκρίνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τοπικών αναγκών και ιδιαίτερα των νέων αγροτών.

Δημιουργήθηκε έτσι ένα κενό στις υπηρεσίες συμβουλευτικής, διάχυσης της γνώσης και υιοθέτησης της καινοτομίας και ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την πρόσφατη είσοδο ιδιωτικών οργανισμών στον τομέα της αγροτικής εκπαίδευσης / κατάρτισης. Ιδιωτικές εταιρείες, οργανισμοί πιστοποίησης και άλλοι φορείς εκπαίδευσης και κατάρτισης αναλαμβάνουν σταδιακά την υποστήριξη, την τεχνική βοήθεια και την συμβουλευτική, πολλές φορές συμπληρωματικά με την πώληση γεωργικών εφοδίων και άλλων υπηρεσιών, παίζοντας τον ρόλο του συμβούλου για νέες καλλιέργειες, νέες τεχνικές και τεχνολογίες.

4. Κρατική ή ιδιωτική γεωργική εκπαίδευση?

Οι **Laurent et al., (2006)**, παρουσιάζουν μια ενδιαφέρουσα ανασκόπηση της μεταπολεμικής εξέλιξης των λεγόμενων Συστημάτων Αγροτικής Γνώσης (Agricultural Knowledge Systems), μιας έννοιας εισηγμένης από τον **ΟΟΣΑ (2000)** για την περιγραφή του συνόλου των ερευνητικών, εκπαιδευτικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών που στοχεύουν στην ανάπτυξη και στην διάδοση της τεχνολογίας στον γεωργικό τομέα. Αναφέρουν ότι τα συστήματα αγροτικής γνώσης σε όλη την Ευρώπη παραδοσιακά χρηματοδοτούνταν είτε από κρατικά κονδύλια (κυρίως στις χώρες του Νότου) είτε από πρόσθετη φορολογία των αγροτικών προϊόντων και της γης (κυρίως στις χώρες του Βορρά), καθώς τα ζητήματα της επάρκειας των τροφίμων ήταν κυρίαρχα την εποχή εκείνη και η κρατική στήριξη θεωρείτο απαραίτητη. Ωστόσο, από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι πιέσεις για μείωση της στήριξης στην γεωργία είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση και της κρατικής χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα τα συστήματα αγροτικής γνώσης, βαθμιαία έκτοτε να εξαρτώνται όλο και περισσότερο από την αγορά.

Οι **Koutsou & Partalidou (2012)**, αναφέρουν ότι την εποχή της γενικευμένης κρατικής παρέμβασης στον αγροτικό χώρο, τα Συστήματα Αγροτικής Γνώσης αντιμετωπίζονταν ως δημόσια αγαθά στα οποία η διάχυση της πληροφορίας και της γνώσης γίνονταν από την κορυφή προς τα κάτω, μια προσέγγιση που παραδέχονται ότι είχε συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Παρ' όλα αυτά, το υψηλό κόστος, η ελλιπής κάλυψη και η αναποτελεσματικότητα των δημόσιων

υπηρεσιών γεωργικών εφαρμογών και η έλλειψη ανταπόκρισης των γεωργών, έχουν οδηγήσει σε σοβαρές κριτικές των υπαρχόντων μηχανισμών γεωργικής πληροφόρησης και εκπαίδευση, ενώ η κρατική στήριξη μειώνεται με γρήγορους ρυθμούς.

Επί πλέον, όπως αναφέρουν οι **Knickel et al (2009)**, πολλές χώρες διερευνούν πλέον διαδικασίες συμπαράγωγής γνώσεων, κοινωνικής μάθησης και άλλων καινοτομικών προσεγγίσεων στην γεωργική πληροφόρηση και εκπαίδευση, ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης των αγορών και των νέων αναγκών των καταναλωτών, αλλά και της υπερπαραγωγής και της μειούμενης σημασίας του γεωργικού τομέα στο σύνολο της οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργούνται πιο σύνθετα συστήματα διάδοσης της καινοτομίας, περισσότερο συνεργατικά και με κατεύθυνση από την βάση προς την κορυφή, ενώ οι αγρότες θα πρέπει να προσαρμοστούν αργά ή γρήγορα στο νέο αυτό περιβάλλον.

Έτσι, ο παραδοσιακός ρόλος των γεωργικών εφαρμογών για «μεταφορά γνώσης» αντιμετωπίζεται πλέον μέσω ευρύτερων προσεγγίσεων από τις κοινωνικές επιστήμες, με μελέτη του τρόπου με τον οποίο η καινοτομία και η μάθηση λαμβάνει χώρα μέσω ενός συμπλέγματος διαφορετικών τύπων γνώσης. Σύμφωνα με τους **Mackek – Walsh et al (2011)**, η γνώση πλέον *«ανταλλάσσεται και συζητείται»* μάλλον παρά μεταφέρεται ιεραρχικά από μία ομάδα πρωταγωνιστών προς μία άλλη.

Οι κρατικές υπηρεσίες παροχής γεωργικών εφαρμογών τίθενται σε αμφισβήτηση εξαιτίας της αποτυχίας τους να ικανοποιήσουν τις επιτόπιες ανάγκες και τα προβλήματα των αγροτών (**Davidson and Ahmad, 2003**).

Η ιδιωτικοποίηση είναι το αποτέλεσμα του γενικότερου αισθήματος απέναντι στο σύστημα γεωργικών εφαρμογών, το οποίο σύμφωνα με τους **Kidd et al. (2000)**, θεωρούνται άκαμπτα και με χαμηλή ανταπόκριση, δημιουργώντας ένα κλίμα δυσαρέσκειας.

Σύμφωνα με τους **Alexopoulos et al. (2009)**, οι αγρότες, ιδιαίτερα οι νέοι αγρότες είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν το κόστος της ιδιωτικής εκπαίδευσής τους. Ωστόσο, η διάθεση πληρωμής των γνώσεων δεν περιγράφεται ακόμη επαρκώς από τις έρευνες. Δεν υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις σχετικά με το πώς η διάθεση για πληρωμή διαρθρώνεται στις διάφορες αγροτικές περιοχές και στις διάφορες κατηγορίες αγροτών.

5. Εμπειρικές προσεγγίσεις της επαγγελματικής κατάρτισης στον ελληνικό αγροτικό χώρο

Οι **Koutsou & Partalidou (2012)**, διερευνούν τις εκπαιδευτικές ανάγκες ενός πληθυσμού 110 ενεργών νέων αγροτών στον Νομό Κιλκίς. Εστιάζουν στους νέους αγρότες διότι αναγνωρίζουν ότι αυτοί διαθέτουν υψηλότερο οικονομικό δυναμικό, ενώ η εκπαιδευτική τους υποστήριξη αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία που προτείνονται στο πλαίσιο της μετά το 2013 ΚΑΠ.

Παρ' όλα αυτά διαπιστώνουν ότι ακόμη και στους νέους αγρότες, το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι ιδιαίτερα χαμηλό, αφού μόνο το 2,7% είχαν τυπική εκπαίδευση πάνω από 12 χρόνια, ενώ το 59,1% είχαν τελειώσει μόνο την 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Το 58,2% ήταν ευχαριστημένοι με το επίπεδο γνώσεων τους στην γεωργία και μόνο το 41,8% δήλωνε ότι έχει εκπαιδευτικές ανάγκες κυρίως σε σχέση με νέες καλλιεργητικές πρακτικές, την χρήση νέων τεχνολογιών και μηχανημάτων, εκμάθηση προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, μάρκετινγκ και ΟΔΓΕ. Επί πλέον η μεγάλη πλειοψηφία 84,7% λαμβάνει μόνο την δωρεάν κατάρτιση από τα ΚΕΓΕ και μόνο το 15,3% δηλώνει ότι έχει πληρώσει για την παρακολούθηση κάποιου προγράμματος κατάρτισης. Τα γενικά συμπεράσματα της μελέτης αυτής είναι κάπως απογοητευτικά, καθώς αποκαλύφθηκε ότι η πλειοψηφία των νέων αγροτών, αυτών δηλαδή που θεωρούνται περισσότερο δυναμικοί, είναι παγιδευμένοι σε παλαιού τύπου δομές, με χαμηλή μόρφωση, απρόθυμοι να λειτουργήσουν μέσα σε συλλογικότητες και απρόθυμοι να υιοθετήσουν καινοτομίες στην γεωργική τους εκμετάλλευση, αντιλαμβανόμενοι την καινοτομία μόνο «ως αγορά βαριών μηχανημάτων με τις επιδοτήσεις της ΕΕ». Διακρίνουν ωστόσο και κάποιες μικρές δυναμικές μειοψηφίες νέων αγροτών («εν υπνώσει» και «καινοτομικοί - συνεργατικοί») οι οποίοι είτε έχουν καλύτερη επίγνωση των εκπαιδευτικών τους αναγκών είτε – οι καινοτομικοί – αποτελούν δυναμικά παραδείγματα που καταφέρνουν να ξεπεράσουν τις θεσμικές δυσκολίες και να αναλάβουν σημαντικές πρωτοβουλίες προωθώντας την καινοτομία, ενώ καταφέρνουν να αναπροσανατολίσουν όλο το σύστημα γεωργικής γνώσης προς την κατεύθυνση της εξυπηρέτησης των δικών τους απαιτητικών εκπαιδευτικών αναγκών. Εν κατακλείδι διαπιστώνεται μεγάλη ανομοιογένεια ακόμη και μέσα στην ομάδα των νέων γεωργών και η ανάγκη για εκπαίδευση σχεδιασμένη (tailor made) για τις ανάγκες κάθε ιδιαίτερης υποομάδας αγροτών. Ένα τέτοιο σύστημα εκπαίδευσης, ίσως χρειάζεται την συνέχιση της κρατικής ενίσχυσης, υποστηρίζουν οι ερευνητές.

Οι **Brinia & Papavasileiou (2014)** διερευνούν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των αγροτών στις Κυκλάδες με ένα δείγμα 82 ανδρών και 47 γυναικών. Επιμένουν και αυτοί στην ομάδα στόχου των νέων γεωργών αναγνωρίζοντας ότι οι αγρότες κάτω των 40 ετών αποτελούν το πιο δυναμικό κομμάτι του αγροτικού πληθυσμού, διαθέτοντας ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως καλύτερη κατανόηση της αγροτικής οικονομίας και της ανταγωνιστικότητας, προσαρμοστικότητα, δεκτικότητα σε νέες ιδέες κλπ. Γι' αυτό αναμένεται να είναι στην πρώτη γραμμή των προσπαθειών για βελτίωση και εισαγωγή νέων αγροτικών μεθόδων και διαφοροποίηση του αγροτικού προϊόντος. Στα ευρήματά τους αναφέρουν ότι η πλειοψηφία των νέων αγροτών προτιμούν μέσης διάρκειας προγράμματα κατάρτισης (60-150 ώρες), ενώ θεωρούν ότι το περιεχόμενο θα πρέπει να απαντά σε συγκεκριμένα θέματα της αγροτικής παραγωγής και να σχετίζονται με τα τοπικά χαρακτηριστικά και ανάγκες, αντί να αφορά γενικά θέματα αγροτικής πολιτικής και πρακτικής, δηλώνοντας μάλιστα απροθυμία να συμμετέχουν σε προγράμματα που έχουν ως περιεχόμενο αποκλειστικά θέματα οργάνωσης και διαχείρισης γεωργικών εκμεταλλεύσεων, γενικώς.

Οι **Charatsari et al., (2011)** διερευνούν την προθυμία των Ελλήνων αγροτών να πληρώσουν, αλλά και να διαθέσουν χρόνο (willingness to pay and spend time) για να λάβουν υπηρεσίες εκπαίδευσης και συμβουλευτικής, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία ενόψει της γενικευμένης ιδιωτικοποίησης και εμπορευματοποίησης των υπηρεσιών γεωργικών εφαρμογών που θα παρέχουν εξειδικευμένα Προγράμματα Αγροτικής Εκπαίδευσης (ΠΑΕ) στους κατοίκους της υπαίθρου και στους γεωργούς.

Περισσότεροι από τους μισούς δηλώνουν ότι θα ξόδευαν κατά μέσο όρο 75 € περίπου για παρακολούθηση προγραμμάτων κατάρτισης, ενώ επίσης οι μισοί περίπου δηλώνουν ότι μπορούν αν διαθέσουν κατά μέσο όρο 5,8 ημέρες (60 ώρες) για παρακολούθηση προγραμμάτων κατάρτισης, κάτι αρκετά διαφορετικό από τα προγράμματα 150 ωρών που συνήθως τους προσφέρονται. Το καλό επίπεδο εκπαίδευσης και η μικρή ηλικία βρέθηκε να έχουν θετικές συσχετίσεις με την προθυμία τους για παρακολούθηση προγραμμάτων. Οι παράγοντες που επηρεάζουν θετικά τους αγρότες για συμμετοχή σε επί πληρωμή προγράμματα κατάρτισης βρέθηκε ότι είναι η θεματολογία (με μεγάλο ενδιαφέρον γύρω από θέματα περιβάλλοντος και καινοτομίας, κάτι που φαίνεται λογικό με δεδομένη την έμφαση που δίνει η ΚΑΠ στην πολλαπλή συμμόρφωση και στην ανταγωνιστικότητα), η ποιότητα των εκπαιδευτών και η χρήση συμμετοχικών μεθόδων εκπαίδευσης

6. Αξιοποίηση των Πιστοποιημένων Δομών Επαγγελματικής κατάρτισης: Training Vouchers για τους Έλληνες αγρότες?

Στην Ελλάδα, υπάρχει σήμερα ένα μεγάλο δυναμικό Πιστοποιημένων Δομών Κατάρτισης: Ιδιωτικά και Κρατικά Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) που προσφέρουν αρχική μεταδευτεροβάθμια επαγγελματική κατάρτιση Επιπέδου 3. Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (ΚΕΔΙΒΙΜ 1 και ΚΕΔΙΒΙΜ 2) που προσφέρουν συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση σε όλους τους τομείς. Οι δομές αυτές πιστοποιούνται ως προς την ποιότητά τους από τον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ) και εποπτεύονται από το Υπουργείο Παιδείας ή άλλους φορείς, σύμφωνα με τις προβλέψεις του **Ν. 4093/2012**

Σύμφωνα με τον **Τζοβλά (2014)**, υπάρχουν σήμερα **67 Ιδιωτικά** και **93 Κρατικά ΙΕΚ** σε όλη την Ελλάδα. Σύμφωνα επίσης με τα στοιχεία του **ΕΟΠΠΕΠ (2014)** υπάρχουν Πιστοποιημένα **139 ΚΕΔΙΒΙΜ2**, και **421 ΚΕΔΙΒΙΜ1** σε όλη την χώρα. Δεν γίνεται αναφορά στις Σχολές Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ), οι οποίες βρίσκονται ακόμη υπό ίδρυση. Είναι σαφής πάντως η τεράστια διαφορά δυναμικού σε σύγκριση με τα μόλις 71 ΚΕΓΕ.

Το τεράστιο αυτό δυναμικό διαθέτει μεγάλο δίκτυο εκπαιδευτών, σύγχρονες εγκαταστάσεις και μέσα και διοικητικό προσωπικό υψηλών προσόντων, καθώς αυτό τους είχε επιβληθεί μεταξύ άλλων και από την νομοθεσία.

Ωστόσο, το δυναμικό αυτό παραμένει ανεκμετάλλευτο στον τομέα της Αγροτικής Εκπαίδευσης, προς όφελος ενός ιδιότυπου κρατικού «μονοπωλίου» του ΟΓΕΕΚΑ ΔΗΜΗΤΡΑ, η αποτελεσματικότητα του οποίου έχει - όπως είδαμε - αξιολογηθεί μάλλον χαμηλά.

Ειδικά για τα ΙΕΚ θα πρέπει εδώ να πούμε ότι από τις 15 περίπου ειδικότητες που προσέφερε ο Γεωτεχνικός Τομέας μέχρι το 2012 (στοιχεία πρώην ΟΕΕΚ), μετά την τελευταία μεταρρύθμιση (**Ν. 4186/2013**) οι ειδικότητες αυτές συρρικνώθηκαν σε μόλις 3. Βεβαίως, με τον ίδιο νόμο ιδρύθηκαν οι Σχολές Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΣΕΚ) που προσφέρουν εκπαίδευση επιπέδου 2, αν και δεν έχουν λειτουργήσει ακόμη, προβλέπεται να προσφέρουν 11 ειδικότητες στον Γεωτεχνικό Τομέα (**Ν. 4186/2013, άρθρο 20**).

Η όποια μελλοντική κρατική υποστήριξη της γεωργικής εκπαίδευσης θα πρέπει κατά την

γνώμη μας να γίνει με αξιοποίηση και αυτού του εκπαιδευτικού δυναμικού, δημιουργώντας συνθήκες υγιούς ανταγωνισμού ανάμεσα σε κρατικές και ιδιωτικές δομές, κάτι που αναμφισβήτητα θα βελτιώσει το συνολικό επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Μια τέτοια κατεύθυνση θα έβαζε τέλος σε αναποτελεσματικές μονοπωλιακές πρακτικές, θα επέτρεπε την απασχόληση πολύ μεγαλύτερου αριθμού εκπαιδευτών με υψηλά προσόντα, θα συνέβαλλε στην αξιοποίηση συμμετοχικών μεθόδων εκπαίδευσης ενηλίκων και γενικότερα θα αύξανε την αποτελεσματικότητα της κατάρτισης.

Το εργαλείο για την υποστήριξη μιας τέτοιας πολιτικής κατεύθυνσης θα μπορούσε να είναι η μέθοδος των Επιταγών Κατάρτισης (Training Vouchers), θεσμός που εφαρμόζεται για την χρηματοδότηση μέσω των κονδυλίων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) , προγραμμάτων κατάρτισης και απασχόλησης ανέργων, με μεγάλη επιτυχία τα τελευταία 3-4 χρόνια. Λεπτομέρειες για το θεσμικό πλαίσιο και την εφαρμογή του συστήματος voucher παρέχονται στην ειδική ιστοσελίδα www.voucher.gov.gr

Στόχος του συστήματος των Επιταγών Κατάρτισης είναι ο κάθε καταρτιζόμενος να επιλέγει μόνος του τον πάροχο κατάρτισης και το πρόγραμμα κατάρτισης που του ταιριάζει και να καταβάλλει το τίμημα των υπηρεσιών εκπαίδευσης μέσω ενός κουπονιού (voucher) προκαθορισμένης αξίας, την αξία του οποίου καλύπτει ο κρατικός προϋπολογισμός ή τα Κοινοτικά Προγράμματα Στήριξης.

Υποστηρίζουμε εδώ ότι ένα τέτοιο μοντέλο θα μπορούσε να λειτουργήσει πολύ καλά στον τομέα της γεωργικής εκπαίδευσης.

7. Συμπεράσματα και προτάσεις

Η γεωργική εκπαίδευση στην Ελλάδα αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα προσανατολισμού, περιεχομένου και ποιότητας στις εκπαιδευτικές μεθόδους και τις δομές. Αν και η διεθνής τάση φαίνεται να είναι προς περισσότερο γενικά περιεχόμενα–τουλάχιστον στις ανώτερες βαθμίδες της γεωργικής εκπαίδευσης– οι νέοι Έλληνες αγρότες επιμένουν σε περιεχόμενο εντελώς εξειδικευμένο. Σε κάθε περίπτωση, με δεδομένο το ότι διαπιστώνεται η ύπαρξη διαφορετικών υποομάδων και προφίλ μέσα στην ευρύτερη ομάδα των νέων αγροτών, αλλά και διαφορετικές τοπικές συνθήκες και ανάγκες, φαίνεται ότι ο τα προγράμματα θα πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνουν υπόψη στον

σχεδιασμό τους τις εκάστοτε εξατομικευμένες εκπαιδευτικές ανάγκες (tailor made).

Το μοντέλο γεωργικής εκπαίδευσης μέσω των ΚΕΓΕ και η «υποχρεωτικού» τύπου γεωργική εκπαίδευση (συνδεδεμένη με τις επιδοτήσεις) δέχεται ισχυρές κριτικές ως προς την αποτελεσματικότητά της, ενώ ταυτόχρονα διευρύνεται η συζήτηση για την κάλυψη του κόστους της κατάρτισης είτε από το κράτος είτε από την ιδιωτική αγορά. Ωστόσο, φαίνεται πως υπάρχει ακόμη ανάγκη για κάλυψη μέρους ίσως του κόστους ή συγκεκριμένες περιοχές της εκπαίδευσης από κρατικούς πόρους.

Μια πρόταση που θα απελευθέρωνε ίσως και θα κινητοποιούσε ένα τεράστιο δυναμικό, είναι η παροχή εκπαίδευσης με την χρήση επιταγών κατάρτισης, με παρόχους τόσο τα κρατικά ΚΕΓΕ, όσο και τον πολύ μεγάλο αριθμό πιστοποιημένων δομών κατάρτισης που υπάρχουν στην χώρα: ΙΕΚ (ιδιωτικά και κρατικά) και Κέντρα Δια Βίου Μάθησης. Ένα τέτοιο σύστημα επιταγών κατάρτισης έχει ήδη εφαρμοστεί και λειτουργεί στην κατάρτιση ανέργων σε άλλους τομείς της οικονομίας (πχ Τουρισμός, Κατασκευαστικός Κλάδος, «Πράσινα» Επαγγέλματα κλπ) και θα πρέπει ίσως να δοκιμαστεί και στον τομέα της γεωργίας.

Σε κάθε περίπτωση, απαιτείται σημαντική περαιτέρω διερεύνηση και ανάπτυξη όλων των θεμάτων που θίχτηκαν στην σύντομη αυτή αναφορά.

Βιβλιογραφικές Αναφορές στο κείμενο

Alexopoulos, G., Koutsouris, A. & Tzouramani, I. (2009). «The Financing of Extension Services: A Survey Among Rural Youth in Greece». *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 15(2), pp. 177_190.

Brinia, V. & Papavasileiou, P., (2014). «Training of Farmers in Island Agricultural Areas: The Case of Cyclades Prefecture», *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 1–13, iFirst.

Charatsari, C., Papadaki-Klavdianou, A. & Michailidis, A., (2011). «Farmers as Consumers of Agricultural Education Services: Willingness to Pay and Spend Time», *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 17:3, 253-266

Davidson, A.P. & Ahmad, M. (2003) Privatization and the Crisis of Agricultural Extension: the Case of Pakistan. Hants: Ashgate.

ΕΟΠΠΕΠ (2014). Πιστοποιημένοι Φορείς Δια Βίου Μάθησης, στο <http://www.eoppep.gr/index.php/el/search-for/learning-institutions>

Kidd, A.D., Lamers, J.P.A., Ficarelli, P.P. & Hoffmann, V. (2000). «Privatising Agricultural Extension: Caveat Emptor». *Journal of Rural Studies*, 16, pp. 95_102.

Knickel, K., Brunori, G., Rand, S. & Proost, J., (2009). «Towards a Better Conceptual Framework for Innovation Processes in Agriculture and Rural Development: From Linear Models to Systemic Approaches», *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 15:2, 131-146

Koutsou, S. & Partalidou, M. (2012). «Pursuing Knowledge and Innovation through Collective Actions. The Case of Young Farmers in Greece», *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 18:5, 445-460

Koutsouris, A. (1999). «Organization of the Extension Service in Greece». *Options Mediterraneennes*, Serie A(38), pp. 47_50.

Laurent, C., Cerf, M. & Labarthe, P., (2006) «Agricultural Extension Services and Market Regulation: Learning from a Comparison of Six EU Countries», *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 12:1, 5-16

Macken-Walsh, A, High, C. & Horan, B. (2011). «Applying Sociology to Agricultural Extension: A Multi-Actor. Approach». *Paper presented at the XXIV European Congress for Rural Sociology, Chania, Crete, 22_25 August 2011.* Book of abstracts by working group, pp. 68.

Mulder, M. & Pachuau, A. (2011). «How agricultural is agricultural education and extension?» *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 17:3, 219-222

N. 4093/2012 (ΦΕΚ 222 Α´),

N 4111 / 2013., ΦΕΚ 18 / Α´ / 25-01-2013.

N. 4115 / 2013. ΦΕΚ 24 / Α / 30-1-2013

N. 4186 / 2013. «ΦΕΚ 193/Α/17-9-2013

OECD (2000). «Agricultural Knowledge Systems Addressing Food Safety and Environmental Issues», *AGR/CA (2000)1/FINAL, 156 p. Paris: OECD.*

Rigou, A. & Koutsouris, A. (2011). «Agricultural Training and Entrepreneurship: The Case of ‘Young Farmers’ in a Greek Prefecture». *Proceedings of the 20th ESEE Seminar: Private_Public Partnerships for Advisory Services in Europe*, JTO School of Management Kirkkonummi, Finland, 30 August_3 September 2011, pp. 204_209.

Τζοβλάς, Π., (2014). «Η επιλογή της Εκπαιδευτικής Διαδρομής και οι επιδράσεις της αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης στην προσωπική και επαγγελματική εξέλιξη των σπουδαστών: μια ποιοτική μελέτη περίπτωσης στον χώρο των Ιδιωτικών ΙΕΚ», Διπλωματική Διατριβή, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.